LIETUVOS DAILĖS GLOBALIZACIJA

Arvydas Každailis, dailininkas

2022 vasaris

Tel. 868365806,

arvydas.kazdailis@gmail.com,

www.herbai.eu

Šiandien valdžia neatsiejama nuo žinojimo ką ignoruoti.

Yuval Noah Harari

Tikrovę matome skirtingai, bet kai pamatome vykusių procesų rezultatus pamatome, kurie matymai buvo teisingesni. Čia kalbėsiu apie mano erdvę – dailės erdvę. Apleistą augalą ligos greitai užpuola. Tą matau ir kalbu apie dailę kaip sudėtinę ir svarbią Lietuvos valstybės kultūros sritį. Tai, kad ji užpulta rodo, kokia ji svarbi. Visą gyvenimą dirbu ir stengiuosi stiprinti savo tėvynę. Man rūpi, todėl rašau. Deja, darosi vis sunkiau publikuoti. Panašu, kad ir cenzūrą turime, tuo teko įsitikinti bandant šį straipsnį publikuoti. Dailė nemirė, nors kai kas tą tvirtina. Ji gyva. Turime daug talentingų ir kuriančių dailininkų, gausias parodas didžiuosiuose miestuose ir periferijoje. Džiaugiuosi nauja Lietuvos architektūra, jos bandymais praturtinti ir humanizuoti jos raišką kreivėmis ir paradoksaliais sprendimais. Džiaugiuosi sėkminga Valdovų rūmų rekonstrukcija, taikliu Mo Muziejaus pastato įrašymu į jai skirtą erdvę. Tai gal ir neprilygsta Sidnio operos rūmams, ar Bilbao Gugenheimo muziejui, bet einama ta kryptimi. Vis gi matydamas Lietuvą pasiturinčią, tvarkingesnę ir pagražėjusią, klestinčią popkultūrą ir sportą, matau giluminių nacionalinės dailės šaknų prievartinę eroziją.

Per tris dešimtmečius Lietuvos atgimimo idėjos laipsniškai buvo keičiamos pragmatizmu ir servilizmu - valstybės aparatas visada jautrus politiniams vėjams. Tačiau tai įtakojo ir valstybės kultūros, o ypač dailės erdvę. Matydamas radikalias, jėga brukamas, globalizmo normas prisitaikyti negaliu. Tą skaudžiai jaučiu ir darau ką galiu: kūryboje, publicistikoje ir parodinėje veikloje. Ne vien aš, tą matau. mato ir dauguma kultūros žmonių. Norėčiau matyti Lietuvą atvirą ir savitą, bet ne globaliai unifikuotą. Esu įsitikinęs, kad kūrybos dvasia yra žemė, kurioje kūrėjas išaugo, nesvarbu kurią stilistiką jis renkasi. Čia įvardinsiu pagrindines esmingai pažeistas dailės ir kultūros paveldo sritis ir pažeidimų priežastis. Pasistengsiu įvardinti paskutinių dešimtmečių ryškiausius Lietuvos dailės negalavimo požymius.

Akivaizdi Kultūros ministerijos pozicijos fundamentalios nacionalinės kultūros klausimais stoka. Esu įsitikinęs, kad Švietimo ir Kultūros ministrus turėtų skirti valstybės Prezidentas, bet ne atsitiktiniai, besikečiančios krypties, sąrašiniai partijų ministrai. Kultūros ministerija turėtų ne vien skirstyti lėšas kultūros darbuotojams, bet daugiau dėmesio skirti strateginiams menų klausimams, šiuo atveju natūraliai Lietuvos dailės raidai. Šiandien menininkų pažymėtose teritorijose sėdinčių požiūris į dailininką toks: jei tavo kūryba yra saviraiška, tada pirmyn, bet jei galvoji ar rūpiniesi profesionalia Lietuvos daile ir jos ateitimi, žinok, yra už tave geriau žinančių.

Lietuvos Dailės akademija, savo pavaldumu priklauso Švietimo ministerijai, bet savo ugdymo turiniu neatitinka akademijos titulo. Buvusios pagrindinės katedros tapyba, skulptūra, grafika jau nebe prestižinės. Akademija uždara, niekam neatskaitinga ir tampa panašesnė į uždarą privačią taikomųjų menų kolegiją, neteikiančia platesnio profesinio ir kultūrinio akiračio. Tiesiai tariant tai „šiltadaržis“. Viskas vyksta pagal menotyrininkų R. Goštautienės, L. Jablonskienės ir V. Kinčinaičio 2005 metais paskelbtą apokaliptinę teoriją išdėstyta leidinyje „Pažymėtos teritorijos“. Besibaigiant lietuviškojo modernizmo epochai jo vietą skubiai perėmė net ne dailė, bet „šiuolaikinis menas“. Gražus lietuviškas žodis dailininkas keičiamas menininku. Šiuo metu jau beveik visos strateginės Lietuvos dailės sritys jau „pažymėtos“. Su tuo susiję kai kurių dailininkų profesionalų pasitraukimas iš akademijos. Priimdama šią postmodernizmo tezę Dailės akademija pati paneigė savo akademiškumą. Pagrindinių ugdymo prioritetų keitimas madingais, atskiros piešimo katedros panaikinimas jau duoda vaisius: dalies profesionalų dėstytojų pasitraukimas, akivaizdi akademiją baigusių profesinio pasiruošimo stoka. Dailininko profesionalo statusas nuosekliai keičiamas „menininku, kuriuo gali būti kiekvienas“. Pokyčių rezultatus taip pat liudija gausus Kultūros fondo remiamų, akademijos išugdytų kūrėjų asmeninių „kaprizų“ parodų srautas įmantriais pavadinimais.

Europos dailę ne kartą keitė mados bet, kiek man žinoma, jos niekada nebuvo keičiamos prievartiniu, kaip kinų kultūrinė revoliucija, būdu. Mada dailėje tėra tik viena, paryškinta, jos raiška, leidžianti pilnai ją išplėtoti ir tuo praturtinti pačią dailę. Tačiau kūrėjui ar visai dailės erdvei pasirinkus tik vienintele madinga, pamirštame pagrindines, laiko patikrintas, dailės raiškas. Ne tik pamirštame, prarandame įgūdžius. Bet didžiausias praradimas ištinka, jei tam pasiduoda ir Dailės akademija. Akademiją čia miniu teigdamas, kad ji, kaip mokslo įstaiga, privalo teikti ne tik plastikos pažinimą ir įgūdžius, bet ir tvirtą bendrą humanitarinį išsilavinimą. Ar didžiulė Lietuvos dailės akademija teikia tokį išsilavinimą? Matau, kad – ne. Jau šiandien postmodernizmo žalą dailės erdvėje liudija dailininkų ir architektų neįgalumas kurti stambesnius kūrinius, vaisingai dalyvauti nacionalinio lygio konkursuose. Diskusija dailės klausimais nevyksta, nes jos teritorijos jau „pažymėtos“, o mano bandymai straipsnius publikuoti dažniausiai nepavyksta, nes nepriklausau jokiam „burbului“. Viską vainikuoja visiškas Dailės akademijos abejingumas vykstantiems nacionalinio lygmens dailės ir architektūros diskusijoms, procesams ir konkursams. Tai akivaizdu. Užtenka pažvelgti į tris dešimtmečius trunkančią Lukiškių aikštės pertvarką į pagrindinę, reprezentacinę valstybės aikštę. Kad pažvelgti į problemų ištakas giliau pateiksiu citatą iš Dailės akademijos skulptūros katedros mokymo programos branduolio:

"Studijos skulptūros katedroje

Pasirinkęs studijas skulptūros katedroje, studentas jau turi tam tikrą įsivaizdavimą, kas ta skulptūra yra. Šiuolaikinio meno kontekste ši samprata yra labai plati. Dažnai studijos jau nebėra skulptūros padarymo, amato žinios ir patirtys. Tiksliau, tokios studijos atsiranda po to, kai tampa aiškesni individo kūrybos ketinimai. Vieniems tinka tradiciškesnės priemonės, kitiems reikia ieškoti sau labiausiai tinkamų. Suprantama, visų galimų raiškos priemonių, technikų ir technologijų mokyti neįmanoma (dėl jų begalinės įvairovės). Studentai skatinami ieškoti, tyrinėti, bandyti sau tinkamas raiškos priemones ir vėliau (kai tokią priemonę suranda) tame lauke tapti ekspertais, profesionalais, žinovais. Žymiai

svarbiau yra suvokti **ką** ir **kodėl** daryti, arba **kodėl** jau tai darai. Informacijos apie šiuolaikinio meno procesus fone dalis studentų gana greitai patiria vertybių ir sampratos apie meną transformaciją. Nepatogūs klausimai greitai atskleidžia kultūros inercijos rudimentus, „nebeaktualaus grožio“(H. G. Gadamer) štampus ir klišes. Individui perkeliama atsakomybė pasirinkti santykį su sociumu, meno institucijomis, užsakymais arba to santykio ieškoti, viliantis, kad „kita pusė“ irgi pajudės iš sąstingio ir bus galima rasti susitarimą. Autonominio meno šalininkams tokio santykio paieškos lyg ir neaktualios, bet tokie menininkai turėtų būti įdomūs ir aktualūs sociumui ir brandžiai valstybei."

Turbūt visi sutiktume su H. G. Gadamerio teiginiu, kad kuriant pirmiausia reikia abejoti ir svarstyti, kad suprasti ką ir kodėl darai, nes tai yra santykis tarp kūrėjo ir pasaulio. Kita vertus šis teiginys tik apibendrina visą žmonijos kūrybą ir liečia tik konceptualų kūrybos aspektą. Jei teigiame, kad Dailės akademija yra vientisa mokymo įstaiga, tai akivaizdu, kad programoje įvardyta tik konceptualioji dalis, o ugdymo dalykai nutylimi, paliekant juos jauno žmogaus saviveiklai ir ilgalaikiams ieškojimams seniai žinomo. Panašu, kad ši programa įtakojo ir kitų katedrų programas. Joje:

1. raginama vaduotis iš sąstingio, bet neminima pareiga ugdyti profesionalų skulptorių.
2. paneigiama grožio, tuo pačiu, katarsio sąvoka,
3. neminima, kad dailės kūrinio paskirtis humanizuoti žmogaus dvasią, bet ne ją drumsti,
4. neminima nei pasaulio, nei Lietuvos meninės kultūros gilesnio pažinimo reikmė,
5. neminima, kad žmogaus kūnas yra jo dvasios indas. Kad tą kūną reikia pažinti,
6. neminimi pagrindiniai profesinio paruošimo dalykai: formų raiška, simbolika ir technologijos,
7. neminimi, skulptūros kūrinio, kaip viešo objekto, poveikio visuomenei ir jos įrašymo į viešąją erdvę klausimai.

Nenorėjau ir neturėjau galimybių atidžiau tirti konkrečius ugdymo procesus akademijoje, tačiau, matant vykstančius realius dailės naikinimo procesus, matant tokią programą, kyla klausimas, ar Dailės akademija tikrai yra mokslo ir mokymo aukštoji mokykla, ar tikrai ji yra akademija? Ar svarbiau laikinai madingos idėjos, ar profesinis pasiruošimas? Ar tokia programa nėra atskirų skulptorių dirbančių skulptūros katedroje ir šūkaujančių „sieg heil!“ asmeninis ir priverstinis projektas? Ar skulptūros katedra skirta tik konceptualiems apmąstymams, ar pasiruošimui būsimai profesionaliai veiklai?

Šiuolaikinio meno centras, kaip vienos krypties „meno“ propaguotojas atskirai finansuojamas iš biudžeto, jau seniai tapo globalios kultūros jėgos centru. Tą liudija jo, kartu su Kultūros ministerija, organizuotas paskutinis Lukiškių aikštės pertvarkos konkursas, pats save įvertinęs, susikompromitavęs ir gavęs „bunkerio“ pravardę. To neužteko. Toliau sekė Vilniaus mero Šimašiaus autorinė „pliažo“ įžūli prezentacija Lukiškių aikštėje. Šiandien turime Lukiškių aikštės Vilniuje memorialinio statuso įstatymą 2020 06 26 Nr. XIII-3202. Klausiu savęs: ar įstatymus privalo vykdyti tik paprasti piliečiai, o gal ir valstybės vyrai? Ką reiškia jau tris dešimtis metų trunkanti valstybės ir Vilniaus savivaldos vyrų ir iš biudžeto finansuojamų organizacijų komiško pavidalo galimai nusikalstama veikla, galimai vykdanti kai kurios vienos politinės partijos nurodymą. Kaip ten bebūtų visur kyšo ŠMC ausys. Kad ir Sapiegų rūmai. Restauracija dar

nebaigta, bet savininkas jau yra. Kas jis? Ogi, tas pats ŠMC, vis dar besibylinėjantis su Lietuvos dailininkų sąjunga dėl jai, neva tai, priklausančių patalpų. Apie Lukiškių aikštės pertvarką buvo daug diskutuota ir rašyta, ir aš esu daug rašęs. Svarbesni dokumentai patalpinti mano svetainėje www.herbai.eu.

Tais pačiais požymiais pasižymi ir tam tikrų jėgų įtakotas, mažai viešintas, Radvilų rūmų ir aikštės rekonstrukcijos tarptautinis konkursas, kuris paneigė ankstesnį, visuomenei pristatytą projektą, jį pakeisdamas kičiniu stiklainio hibridu. Ankstesnio konkurso, atkuriančio vieno gražiausių Vilniaus rūmų ansamblį projektas keičiamas nauju, hibridiniu „sukergto stumtraukio“ projektu, liudijančiu tą pačią šliaužiančią paveldo globalizaciją. Įdomu, kad šie ir kiti nauji vėjai prasidėjo Lietuvos dailės muziejaus direktoriumi tapus p. Arūnui Gelūnui. Norisi tikėti, kad tai tik bandymas, kad įsijungs Kultūros paveldo centras, visa kūrybinė inteligentija.

Klausiu savęs kas vyksta? Esame sena valstybė, turėtume gerbti jos paveldą, rūpintis kultūra ir kūrėjais. Akivaizdu, kad taip nėra. Kam naudingas dailininko profesijos naikinimas? Kodėl vis dažniau valstybiniams užsakymams kviečiami užsienio dailininkai? Ar nematome, ar nenorime matyti, kas sukelia šiuos prieštaringus, skaldančius visuomenę reiškinius, kas tie kreivus konkursus ir projektus lemiantys galios centrai? Kas lemia jų veiklą. Neišmanymas, ar politinis užsakymas? Klausiu aš, ar ši slinktis nėra išvalstybinimo ir nutautinimo slinktis?

PS

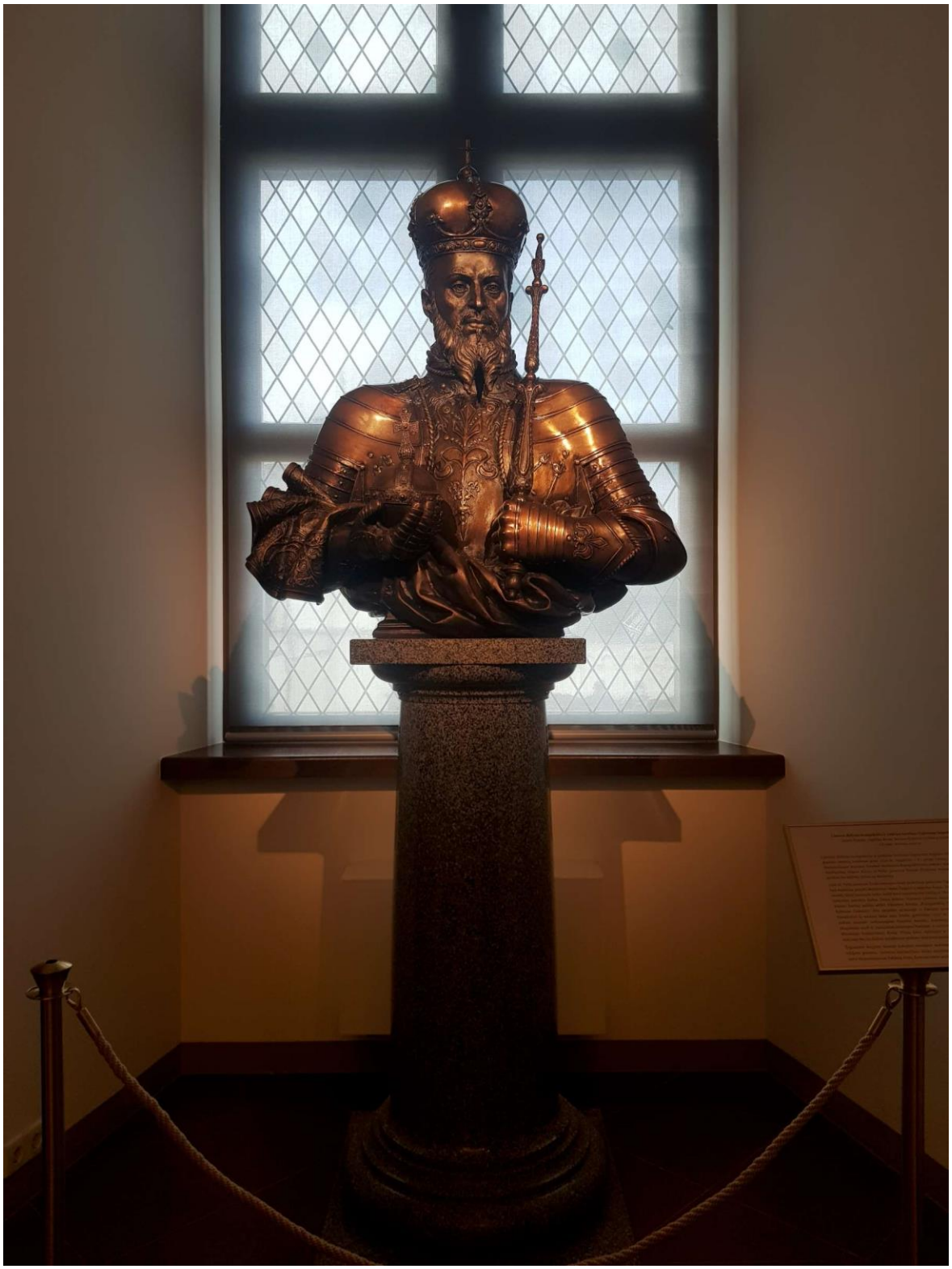
Rašau sanatorijoje Energetikas Šventojoje. Džiaugiuosi nelauktai ten atradęs nuostabią sienų tapybą Žalgirio mūšio tema. Jos autoriai maskviečiai dailininkai Anastasija Sokolova ir Valerijus Černoritskis. Stebina ne tik tema, bet ir kūrinio profesionalumas. Matau gilų Europos dailės: gobelenų ir sienų tapybos pažinimą, o svarbiausia - gerą akademinį pasiruošimą. Supratau: taip nesugebėčiau. Kita vertus kito tokio lygio kūrinio Lietuvoje matyti neteko. Šiaip tai jau nebe pirmas rytų kaimynų dailininkų debiutas Lietuvoje. Ypač jei tai stambus nacionalinės svarbos užsakymas. Tą liudija į Kauną iškeliavusi ukrainiečių dailininkų raitelio skulptūra, taip pat ir karaliaus Aleksandro biustas Valdovų rūmuose. Abu kūriniai gero profesionalaus lygio, tačiau tuo pačiu lyg ir sako, kad patys nesugebame. Dar reiktų prisiminti ir nesklandų paminklo kunigaikščiui Gediminui kūrimo procesą.

Aplankiau Šventosios Mergelės Marijos Jūrų žvaigždės bažnyčią, norėdamas pasigrožėti jos architektūra ir vidaus dailės kūriniais. Jau ne pirmą kartą. Gali būti, kad ten esantys lietuviško modernizmo sakralinės dailės kūriniai yra vieni brandžiausių. Klausiau savęs: ar mes Lietuvos dailininkai esame gerai pasiruošę naujiems iššūkiams, kad galėtume rinktis vieną, ar kitą stilistiką, drąsiai ir profesionaliai dalyvauti konkursuose pagal tikrai gerai paruoštas konkursų sąlygas? Negi valstybei to nereikia?

2022 vasaris

Sienų tapybos fragmentas Šventosios sanatorijoje „Energetikas“ Žalgirio mūšio tema. Visa kompozicija 90 kvadratinių metrų, 1991 metai, autoriai Maskvos dailininkai Anastasija Sokolova ir Evgenijus Černoritskis.

Karaliaus Aleksandro biustas. Pasvalyje, kaip paminklas, pastatytas 2018 metais. Valdovų rūmuose pastatytas 2020 metais. Autoriai Ukrainos skulptoriai skulptoriai Borisas Krylovas ir Olesius Sidorukas.

Sieninė freska „Žalgirio mūšis“
Autoriai: Anastasija Sokolova ir Valerijus Černorickis (Maskva, Rusija)
1991 m. nutapytoje freskoje vaizduojamas prieš mūšį besimeldžiantis Jogaila. Žalgirio mūšio pergalė visiems laikams apgynė Lietuvą ir Lenkiją nuo Kryžiuočių ordino grėsmės ir neleido Lietuvos ištrinti iš pasaulio valstybių žemėlapio.
2005 m. freska restauruota pačių autorių.
Freskos dydis - 90 m²